

Mana ve ruhu ile küresel bir eğitim: Hac

Prof. Dr. H. Kâmil Yılmaz

Hac bir mektep ve küresel bir eğitimidir. Küresel bir eğitim verilen bu mektepte ana hedef arınma ve takvaya ermedir. Nitekim haccın farzietini belirten ayette şöyle buyrulmaktadır: “Hac, bilinen aylardır. Kim o aylarda hacca niyet ederse hac esnasında rafes, füsuk ve cidal yoktur. Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Ahiret için azık hazırlayın. Bilin ki azığın en hayırlısı takvadır. Ey akıl sahipleri, bana karşı gelmekten sakının.” (Bakara, 197.) Ayette geçen rafes, cinsel ilişki, füsuk, günah sayılan davranışlara yönelme, cidal ise kavga ve mücadele ki, bunlardan uzak durulması istenmektedir.

Hac, imanı kemale erdiren, mahşerin bir benzerini insanlara bu dünyada yaşatan, “ölmeden evvel ölünüz!” (Bkz. Keşfü'l-hafâ, II, 384, hadis no: 2669.) sırrına erdiren zahîrî ve bâtîni bir ibadettir. Ancak haccın manevi ve bâtîni boyutu, zahîrî yönünden çok daha önemlidir. Zira hacdaki her sembol ve ibadetin ruhani bir anlamı vardır. Bu itibarla hacc-ı mebrur diye ifade edilen hac, ruhaniyetle dolu bir ibadettir. Tövbe ve istiğfar ile gönüllerin ilahî rahmet ve berekete nail olmasının adıdır.

Hac, kıyametten bir sahne, hac yolculuğu ahiret yolculuğundan bir kesittir. Hac, ölümü ve ahireti hatırlamaktır. Dünya hayatı gözle görüldüğü halde ahiret hayatı gözlerden uzaktadır. Halk, hac için yollara ve çöllere düşerek dünya gözüyle ahireti görmekte ve gaip bulunan kıyameti bizzat yaşamaktadır. Kur'an-ı Kerim'deki: “Muhakkak kıyamet gelecektir, bunda hiç şüphe yoktur. Fakat insanların çoğu buna inanmazlar.” (Mü'min, 59.) ayet-i kerimesi kıyametin katiliğini göstermektedir. Hac ile mümin, kıyameti gözle görür hâle gelir, zâhir ve bâtınıyla bunu müşahede eder.

Hacca niyet eden mümin, yurdundan, vatanından, zahîrî coğrafyasından ilgisini keserek ahiret yolculuğuna çıkıyormuş gibi eş ve dostuyla vedalaşarak helalleşir. Evini, ailesini, çocuklarını terk edip yollara düşmesi dünyadaki hastalık ve ölüm hallerini andırır. Yolda karşılaştığı sıkıntılar ölüm sıkıntısına benzer. Hacca giden kişi yol için hazırladığı azığını ahiret azığıyla kıyaslar ve ahirette geçerli tek azığın takva ve taat olduğunu düşünür.

Mikat mahalline erişmek, sur'un üfürülmesiyle birlikte başlayan kıyamet ve ahireti insana hatırlatır. Burada herkes kefeni andıran dikişsiz beyaz libaslara bürünerek “Lebbeyk” sadalarıyla ilahî çağrıya icabet eder. İhram, nefsi kayıt altına almak ve zincire vurmaktır. Böylece ihram yasakları ile insan, nefsiyle mücadeleye başlar.

İhramdaki rafes; yani karı-koca arasındaki cinsel ilişki yasağı ile âdeta cennetteki Âdem ile Havva'nın yaşadığı hayata bir dönüş ve ilk varoluş sürecini idrak söz konusudur. Füsuk ya da fisk yasağı ise cennette Âdem ile Havva'nın şeytan tarafından günaha düşürülmesi gibi insanların hacda şeytanın tuzağına düşmemeye direnmesidir. Cidal ile şeytanın, kendisi yüzünden taşlanıp kovulduğu Âdem ve evladı ile mücadelesi hatıra gelmektedir. İnsan hacda başkalarıyla tartışıp kavga ederek böyle bir akıbete düşmekten sakındırılmaktadır. Dolayısıyla insan hacda, ihram yasaklarının cari olduğu süre içinde ilk insanın yaşadığı tecrübeleri yaşamakta ve ilk devirlere seyahat etmektedir.

Hac eğitiminde ihram ile kendisine meşru ve helal olan şeyleri süreli olarak yasaklayan insanoğlu aslında irade eğitiminin en yükseğine talip olmaktadır. Helal ve meşru şeylere bile Allah için tenezzül etmediğini; tercihini Allah'ın rızasından yana koyduğunu; dünya ve masivanın kendisini ilgilendirmedini ifade etmiş olmaktadır.

Hac öyle bir eğitimidir ki yere iyi davranmayı, göğe iyi davranmayı, suya iyi davranmayı, insanlara iyi davranmayı, hayvanlara iyi davranmayı; velhasıl her şeye O'nun rızası için iyi davranmayı telkin etmektedir. Hayvanlara ve yeşillere zarar vermekle ilgili ihram yasağı bile çok önemli bir eğitimidir. Bu eğitim ziraata elverişli olmayan o vadede çevre bilincini aşıl原因 ve ekolojik dengeyi muhafaza etmeyi emreden bir hükümdür.

Telbiyelerle Mekke'ye gelip Kâbe'yi görmek, Sevgili'nin cemalini müşahede etmektir. Kâbe'yi tavaf, Arş'ın etrafında dönen meleklere benzemektir. Tavaf, Sevgili'nin evinin etrafında kapısını bulmak için dönmektir. Sevene yakışan ise sevgilisinin yanında boynunu eğmektir. Zaten seven sevdiğinin kapısı etrafında dolaşmazsa sevgilisinin yüzünü göremez.

Kâbe duvarındaki Hacer-i Esved'i öpmek, Sevgili'yle buluşmak; Allah ve Rasulü'ne bağlılık sözünü tazelemektir. Kâbe'nin örtü ve halkalarına yapışmak, Mültezem kapısında durmak, Hakk'tan ısrarla bağışlanmayı dilemektir.

Makam-ı İbrahim'de durmak, Hakk'ın dostluğuna ermek; düşmandan ve düşmanların vereceği zarardan kurtulmaktır. Kalp Kâbe'sinde dostluğun hazzına varmaktır.

Zemzem suyundan içmek, Muhammed ümmetinden olma şerefiyle Kevser şarabından içmektir. Rahman'ın beytini seyredip cemal-i ilahî ile kendinden geçmektir.

Safa ile Merve arasında koşmak, sultanın huzuruna giren kimsenin dileğinin kabul edilip edilmediğini bilememesi sebebiyle sarayın önünde gidip gelmesine benzer. Ayrıca Safa ve Merve tepeleri arasında oğlu İsmail'e su arayan Hacer'in heyecanını, zemzem başında suyu bulmanın sevincini yaşayan annenin mutluluğunu soluklamaktır.

Sa'y yapan kimse, Allah Teala'nın dileğini kabul edip etmediğini, kendisini bağışlayıp bağışlamadığını düşünmek ve kıyamette amelinin tartılacağı mizanı hatırlamaktadır. Sanki Safa, terazinin bir kefesidir, Merve de diğer kefesidir. Sa'y eden kişi, hangi tarafın ağır basacağını göz ucuyla gözetlemektedir.

Mekke'den Arafat'a çıkış, halkın kıyamette Ararat meydanına koşmasını, Arafat'ta toplanmak, kıyamette Ararat'ta toplanmayı andırır. İmamlarının etrafında halka olmuş, renkleri ve dilleri ayrı olan bu insanlar, peygamberlerinin etrafında kümelenen ümmetleri hatırlatır. Haccın en feyizli yerlerinden biri olan bu vakfede, yaşlı gözlerle el açıp incek ilahî rahmeti beklemek, ne heyecanlı bir bekleyiştir!

Arafat'ta insan, Allah Rasulü'nün orada toplanan 125.000 sahabe Cebel-i Rahme'den irat buyurduğu insan hakları evrensel beyanname niteliğindeki hutbeyi dinler gibi olmaktadır. Orada insanlığa ilan edilen gerçekler yüreklere nakşolunmakta, Arafat'tan ayrılırken Allah Rasulü'nün ashabına söylediği şu sözler gönüllere düşmektedir: "Burada beni dinleyenler sözlerimi burada bulunmayanlara ulaştırınsınlar. Umulur ki burada bulunmayıp da sözlerimi duyanlar, burada beni dinleyenlerden daha iyi anlarlar." (Müslim, Hac, 147; Ebû Dâvûd, Menâsik, 56; İbn Mâce, Menâsik, 76, 84.)

Hacda bulunanlar bu sözü kendisine verilmiş bir emanet gibi düşünüp hac dönüşü çevrelerine ve ulaşabildikleri herkese taşımalıdır. Çünkü 125.000 kişilik sahabe ordusu öyle yapmış ve bu sözleri yeni yüreklere ve yeni ufuklara taşımak için Orta Asya içlerine, Afrika'ya, Endülüs'e ve İstanbul'a kadar koşmuşlardı.

Arafat'tan Müzdelife'ye iniş, ilk duruşmadan sonraki büyük mahkemeye geçişi, herkesin birbirinden kaçtığı o dehşetli sahneyi andırır.

Mina'da şeytan taşlamak, Dost'tan başka her şeyden temizlenmektir. Masiva'yı gönülden atmaktır. Şeytan taşlarken Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. Hacer'in kendilerine tuzak kuran şeytanı taşlamaları hatırlanmakta ve o sünnet ihya edilmektedir. Hem de şeytana küçümsediği Âdem'in yaratıldığı toprak menşeli bir taş atılarak haddi bildirilmektedir. Hz. İbrahim peygamberdi, şeytanı gördü ve belini kırdı. Sen onu görmeden vesvesesini, fasit fikirlerini defetmek için taşılayacaksın. Şeytana atılan taşlar, bir bakıma gönül Kâbe'sindeki putları kırmak içindir.

Mina'da kurban kesmek, nefsi mücahede mezbahasına sokup Sevgili'ye kurban etmek, canı canan uğruna feda etmektir. Âşık'ın kendini Maşuk'unun huzurunda kurban etmesinden ve ona canını feda etmesinden daha güzel bir bağlılık ve ilan-ı aşk düşünülebilir mi?

İhram'dan çıkmak için traş olmak, saçları kesmek, gönülden bütün muradını kazıyıp yalnız Allah'ı bırakmaktır. Bir kalpte Bir'den fazla sevgiliye yer olmadığını düşünerek masivaya ait dilek ve düşünceleri terk etmektir. Bu suretle kalbi Hakk'ın nazargâhı hâline getirdikten sonra halkı Hakk'a çağırarak üzere ahiret libası sayılan ihramlardan çıkıp tekrar dünya libasına bürünmektir.

Hac mektebindeki bu küresel eğitim, insana bunları talim etmektedir. Bu mektepte başarılı olmak için iyi bir talebe olmayı göze almak; yüksek bir ilgiye, seviyeli bir bilgiye sahip olmak gerekmektedir. Hac mektebi süresi içinde iyi değerlendirilebilirse insanları dindarlık sürecine taşımada; takva duygusuna erdirmede çok önemli bir fırsattır. Yüreklere Kâbe hasreti, ölüm terbiyesi, peygamber sevdası eken bir hac yaşamak için bu ibadeti ciddiye almak gerekmektedir. Çünkü ciddiye alınan mebrur bir hac, insanı dünyada huzur ve mutluluğa, ahirette hem Allah'ın rızasına, hem de O'nun cemal-i ba-kemaline erdirir.

Haccın asıl tesiri döndükten sonra insanda bıraktığıdır. Mikat mahalline varmanın, ihram libası giymenin, telbiye getirmenin, Kâbe'yi görmenin, Hacer-i Esved'e yüz sürmenin, makam-ı İbrahim'de namaz kılmanın, zemzem suyu içmenin, Safa ve Merve'de sa'y yapmanın, Arafat ve Müzdelife'de vakfenin, Mina'da şeytan taşılayıp kurban kesmenin ve nihayet traş olup ihramdan çıkmanın bir anlamı olur. Döndükten sonra bunları hissetmek ve tekrar tekrar o anı yaşamaktır hac.

Mekke'ye varıp Allah'ın evini tavaf ile haccı ifa edenler, suret kâbesinden siret kâbesine yönelmelidir. Aslında suret kâbesini tavaf da, gönül kâbesini kirlilerden arındırmak için yapılır. Allah'ın evi olan gönül kâbesini inciten ise yüz defa Kâbe'ye gitse de ziyareti makbul olmaz. Nitekim Yunus der ki:

Gönül mü yeğ Kâbe mi yeğ / Eyit bana ey aklı eren

Gönül yeğ durur zîrâ kim / Gönüldedir dost durağı. (Yûnus Emre Dîvânı, s. 352, 366/7.)

Ak sakallı pir koca / Bilinmez hâli nice

Emek vermesin hacca / Bir gönül yıkar ise. (Yûnus Emre Dîvânı, s. 289, 299/3.)

Mevlana da pek çok emek sarf ederek hac farizasını ifa edip dönenlere şu uyarılarda bulunur:

“Ey hacca gidenler! Neredesiniz? Aradığınız buradadır; geliniz! Sevgiliniz, uzakta değil, size duvarı duvarınıza bitişik komşunuz kadar, hatta daha yakındır. Hâl böyle olunca çöllerde şaşkın dolaşmanın anlamı ne? Bunu insanoğluna yaptıran hangi hevadır. Kâbe'ye gidenler Yüce Sevgilinin cemalini görselerdi o zaman Kâbe'nin de, Harem'in de, yolculuğun da ne olduğunu anlarlar, Kâbe'nin sahibine ulaşırlardı. İnsan defalarca Kâbe'ye gitse taş binayı görüp sahibini göremedikçe o evin vasıflarından bahsetmesinin de, haccı anlatmasının da anlamı yoktur. O ev çok latiftir, hoştur, mübarektir. Ancak o evin sahibi her şeyden daha mübarek ve yücedir.” (Dîvan-ı Kebîr Seçmeler, I, 435-436.)

Gül bahçesine giren oradan gül demeti getirir. Kâbe'de hac ile Hakk'ın gül bahçesine giren yüzünde güzel sıfatlar, özünde yüce tecelliler ve elinde nadide armağanlar ile döner. Oradan gelecek en nadide armağan Muhammedî bir ahlak, Siddiki bir teslimiyet, Faruki bir adalet, Zinnureyni bir hayâ, Hayderi bir ilim, irfan ve fütüvvet anlayışıdır.

Netice olarak hac, zahirî yönü de olan, ancak manevî ve kalbî boyutu ağır basan, sembolik ifadeleri zengin küresel bir mektep, manevi bir eğitim ve erdirici bir ibadettir.